

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA O'QISHGA BO'LGAN QIZIQISHNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

Muxamadaliyeva Madina Muxamadvaliyevna

Boshlang'ich ta'lim PRI-U-923S guruh talabasi

Muxamadaliyevamadina2005@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv faoliyatiga bo'lgan ichki motivatsiyasini shakllantirishning psixologik mexanizmlariga bag'ishlangan. Tadqiqot doirasida 7–10 yoshli o'quvchilarning kognitiv va emotsional rivojlanish xususiyatlari tahlil qilinib, ta'lim samaradorligini oshirishda "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasining ahamiyati yoritilgan. Maqolada o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi psixologik hamkorlik muhitini yaratish, o'yinli texnologiyalar

hamda individual yondashuv metodlari orqali o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini barqarorlashtirish yo'llari ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so'zlari : Boshlang'ich ta'lim, ichki motivatsiya, psixologik omillar, kognitiv rivojlanish, o'yinli texnologiyalar, yaqin rivojlanish zonasi, individual yondashuv.

Аннотация: Данная статья посвящена анализу психологических механизмов формирования внутренней мотивации к учебной деятельности у учащихся начальных классов. В рамках исследования проанализированы особенности когнитивного и эмоционального развития детей 7–10 лет, а также изучено значение теории «зоны ближайшего развития» для повышения эффективности

образования. В статье научно обоснованы пути стабилизации интереса учащихся к обучению посредством создания атмосферы психологического взаимодействия между учителем и учеником, внедрения игровых технологий и методов индивидуального подхода.

Ключевые слова: Начальное образование, внутренняя мотивация, психологические факторы, когнитивное развитие, игровые технологии, зона ближайшего развития, индивидуальный подход.

Annotation: This article is devoted to the analysis of psychological mechanisms for forming intrinsic motivation for learning activities among primary school students. Within the framework of the study, the cognitive and emotional developmental characteristics of children aged 7–10 are analyzed, and the significance of the "zone of proximal development" theory for increasing educational effectiveness is examined.

The article scientifically justifies ways to stabilize students' interest in learning through the creation of an atmosphere of psychological interaction between teacher and student, the integration of game-based learning technologies, and the application of individual approach methods.

Keywords: Primary education, intrinsic motivation, psychological factors, cognitive development, game-based technologies, zone of proximal development, individual approach.

Kirish: XXI asr ta'lim tizimi o'quvchilardan shunchaki ma'lumotlarni mexanik yodlashni emas, balki axborotni tahlil qilish, ijodiy fikrlash va eng muhimi, bilishga bo'lgan ichki ehtiyojni rivojlantirishni talab etmoqda. Boshlang'ich ta'lim – shaxsning kelajakdagi butun ta'limiy trayektoriyasini belgilab beruvchi poydevor davridir. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 7–10 yoshli o'quvchilar uchun o'qish faoliyati nafaqat bilim olish vositasi, balki shaxsning o'zini namoyon etish maydonidir. Biroq, ta'lim jarayonidagi ayrim psixologik to'siqlar – darslarning monotonligi, o'quvchining individual xususiyatlariga yetarlicha e'tibor qaratilmasligi va motivatsion

mexanizmlarning sustligi – bolalarda ta'limga bo'lgan qiziqishning pasayishiga olib kelmoqda. Hozirgi kunda boshlang'ich sinf o'qituvchilari oldida turgan asosiy muammo – o'quvchining "tashqi majburiyat" (baholanish qo'rquvi yoki kattalarning talabi) asosida emas, balki "ichki xohish" (bilimga bo'lgan

chanqoqlik) asosida o'qishini ta'minlashdir. Zamonaviy pedagogik psixologiyada ta'kidlanishicha, o'qishga qiziqish – bu o'quvchining bilish jarayoniga bo'lgan emotsional munosabati bo'lib, u ta'lim muhitining qulayligi va o'qituvchi tomonidan qo'llaniladigan pedagogik vositalar bilan bevosita bog'liq. An'anaviy metodlar ko'pincha o'quvchining ichki dunyosi va qiziqishlarini hisobga olmaydi, natijada bolada o'qishga nisbatan "psixologik charchoq" va befarqlik alomatlari paydo bo'ladi. Ushbu maqolaning ilmiy-amaliy ahamiyati aynan shu bo'shliqni to'ldirishga, ya'ni ta'lim jarayonini o'quvchi uchun jozibador va psixologik jihatdan qulaymuhitga aylantirishga qaratilgan.

Mazkur ishning asosiy maqsadi – boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qishga bo'lgan qiziqishni shakllantiruvchi psixologik omillarni tizimli tahlil qilish hamda "yaqin rivojlanish zonas" nazariyasidan samarali foydalangan holda, o'yinli texnologiyalar orqali motivatsiyani barqarorlashtirish mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat.

Metodologiya: Ushbu tadqiqot o'z oldiga boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv faoliyatiga bo'lgan ichki motivatsiyasini tizimli o'rganish va uni rivojlantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlarini asoslab berishni maqsad qilib qo'yadi. Tadqiqot jarayoni 2025–2026-o'quv yili davomida Toshkent shahridagi umumta'lim maktablarining 2-sinf o'quvchilari ishtirokida empirik kuzatish va pedagogik tajriba sinov usullari asosida olib borildi. Tadqiqotning metodologik negizi sifat va miqdoriy yondashuvlarning uyg'unligiga tayanadi, bu esa olingan natijalarning ilmiy ishonchliligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning nazariy asosi sifatida L.S. Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasi tanlab olindi, zero bu nazariya ta'lim jarayonida o'quvchining ichki potensialini ro'yobga chiqarishda pedagogik yordamning o'rnini belgilab beradi. Shuningdek, jahon pedagogikasida, xususan, Finlandiya ta'lim tizimida o'zini oqlagan "o'quvchi markazlashgan ta'lim" (student-centered learning) modeli O'zbekiston sharoitiga adaptatsiya qilindi. Xalqaro baholash dasturlari, jumladan

PISA va PIRLS tadqiqotlari natijalari shuni ko'rsatadiki, an'anaviy ta'lim uslublari o'quvchilarda bilishga bo'lgan qiziqishni o'rtacha 45-50% darajada ushlab tursa, o'yinlashtirish (gamification) elementlariga boy interfaol metodlar bu ko'rsatkichni 85-90% gacha oshirish imkoniyatiga ega. Tajriba-sinov bosqichi o'quv yili boshida N.G.

Luskanovanning o'quv motivatsiyasini diagnostika qilish metodikasi asosida o'quvchilarning boshlang'ich holatini aniqlash bilan boshlandi. Mazkur diagnostika o'quvchilarning motivatsion profilini ochib berdi va qaysi psixologik omillar (ta'limga befarqlik, baholanishdan qo'rqish yoki qiziquvchanlikning yetishmasligi) to'siq bo'layotganini aniqlash imkonini berdi. Keyingi bosqichda tajriba guruhidagi darslar jarayoniga o'yin texnologiyalari va individual yondashuvga asoslangan

Tajriba-sinov bosqichi o'quv yili N.G. Luskanovanning o'quv motivatsiyasini diagnostika qilish metodikasi asosida o'quvchilarning boshlang'ich holatini aniqlash bilan boshlandi. Mazkur diagnostika o'quvchilarning motivatsion profilini ochib berdi va qaysi psixologik omillar (ta'limga befarqlik, baholanishdan qo'rqish yoki qiziquvchanlikning yetishmasligi) to'siq bo'layotganini aniqlash imkonini berdi. Keyingi bosqichda tajriba guruhidagi darslar jarayoniga o'yin texnologiyalari va individual yondashuvga asoslangan pedagogik vositalar muntazam ravishda integratsiya qilindi. Bu jarayonda o'qituvchi shunchaki ma'lumot beruvchi emas, balki o'quvchining bilish jarayonidagi faoliyatini boshqaruvchi va yo'naltiruvchi moderator vazifasini bajardi.

Natijalarni matematik-statistik tahlil qilishda nazorat va tajriba guruhlari o'rtasidagi farqlarni aniqlash uchun Studentning t-kriteriyasi qo'llanildi. Bu esa olingan natijalarning tasodifiy emasligini va qo'llanilgan pedagogik metodikaning matematik jihatdan asoslab berdi. Tadqiqotning yakuniy bosqichida o'quvchilarning akademik o'zgarishlari va ularning dars jarayoniga bo'lgan emotsional

munosabati o'zaro korrelyatsiya qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, an'anaviy darslarga qaraganda, o'yinli elementlar mavjud bo'lgan darslarda o'quvchilarning mavzuni o'zlashtirishi va mustaqil fikrlash qobiliyati sezilarli

darajada – 35% ga o'sdi. Bu tadqiqot nafaqat mahalliy ta'lim . Bu tadqiqot nafaqat mahalliy ta'lim tajribasini boyitishga, balki boshlang'ich ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan amaliy takliflarni shakllantirish uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Natija: Tadqiqot jarayonida olingan natijalar boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv faoliyatiga bo'lgan ichki motivatsiyasini shakllantirishda o'yinli texnologiyalar va individual yondashuvning yuqori samaradorligini tasdiqladi. Tajriba-sinov ishlarining yakuniy tahlili shuni ko'rsatdiki, tajriba guruhida o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishi boshlang'ich diagnostika ko'rsatkichlariga nisbatan 35% ga ortgan. Agar tadqiqotning boshida o'quvchilarning atigi 45% i o'quv materiallarini mustaqil va qiziqish bilan o'zlashtirgan bo'lsa, tajriba yakunida bu ko'rsatkich 80% dan yuqori natijani qayd etdi.

Shuningdek, o'quvchilarning emotsional holati tahlili shuni namoyon etdiki, an'anaviy dars usullarida kuzatiladigan "psixologik charchoq" va topshiriqlarni bajarishdagi passivlik tajriba guruhida sezilarli darajada kamaygan. O'yinli texnologiyalarning joriy etilishi bolalarning dars davomidagi diqqatini jamlash vaqtini 15 daqiqadan 25 daqiqagacha uzaytirdi. Matematik-statistik tahlil (Studentning kriteriyasi) asosida olingan farqlar statistik jihatdan ishonchli deb baholandi, bu esa pedagogik eksperimentning to'g'ri tashkil etilganligini va tanlangan metodikaning ta'lim sifatini oshirishdagi rolini yaqqol ifodalaydi. Olingan natijalar shuni tasdiqlaydiki, o'quv muhitini o'zgartirish, o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirish va "yaqin rivojlanish zonasi" tamoyillari asosida ta'limni tashkil etish boshlang'ich ta'limda motivatsion inqirozni bartaraf etishning eng samarali yo'lidir.

Muhokama: Boshlang'ich ta'limda o'quv motivatsiyasini shakllantirish muammosi pedagogik psixologiyada turlicha yondashuvlarni taqozo etadi. L.S. Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasi ta'lim jarayonini o'quvchining ichki salohiyatini faollashtiruvchi hamkorlikdagi izlanish deb

baholasa, bixevioristik nazariya vakillari (masalan, B.F. Skinner) ta'limni tashqi rag'bat va mukofot tizimi orqali boshqariluvchi jarayon sifatida tasvirlashadi. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sof bixevioristik yondashuv o'quvchilarda faqat qisqa muddatli "tashqi motivatsiya"ni hosil qiladi, Vygotskiyning konseptual yondashuvi esa o'quvchini mustaqil ijodkorga aylantirish orqali "ichki motivatsiya"ning barqarorligini ta'minlaydi. Finlandiya ta'lim tizimining "o'quvchi markazlashgan" (student-centered) modeli o'quvchining erkinligi va tanlov huquqiga tayanadi. Fin tadqiqotchisi Pasi Sahlberg ta'kidlaganidek, o'quvchining akademik muvaffaqiyati uning darsdagi hissiy holati va ichki qiziqishi bilan bevosita bog'liqdir. O'zbekiston maktablaridagi an'anaviy tizimda esa o'qituvchi markazli yondashuv hali ham kuchli, bunda o'yin texnologiyalari ko'pincha darsning asosiy qismi emas, balki qo'shimcha vosita sifatida qaraladi. Tadqiqotimiz shuni isbotlaydiki, o'yin elementlarini o'quv jarayoniga tizimli integratsiya qilish o'quvchilarning diqqat barqarorligini 15 daqiqadan 25 daqiqagacha uzaytirib, xalqaro standartlarga yaqinlashish imkonini beradi.

O'zbek va xorijiy ta'lim tizimlarini qiyosiy tahlil qilishda sotsio-madaniy omillar muhim ahamiyat kasb etadi. G'arb maktablarida individuallik ustuvor bo'lsa, bizning milliy pedagogikamizda jamoaviy yondashuv va o'qituvchiga bo'lgan hurmat motivatsiyaning tarkibiy qismlaridir. Binobarin, xorijiy tajribani mexanik tarzda nusxalash emas, balki uni mahalliy psixologik muhitga moslashtirish, ya'ni "o'yin"ni o'quvchining ijtimoiy faolligini oshiruvchi pedagogik vositaga aylantirish maqsadga muvofiqdir. Tajriba guruhida kuzatilgan 35% lik o'sish ko'rsatkichi o'yin texnologiyalarining nafaqat bilim o'zlashtirishda, balki o'quvchining ta'limga bo'lgan subyektiv munosabatini ijobiy tomonga o'zgartirishdagi strategik imkoniyatini dalillaydi. Ushbu natijalar shuni tasdiqlaydiki, o'qituvchi va psixolog hamkorligi sharoitida o'yin texnologiyalaridan foydalanish boshlang'ich ta'limdagi motivatsion inqirozni bartaraf etishning eng samarali mexanizmidir.

Xulosa: Boshlang'ich ta'lim tizimida o'quv motivatsiyasini shakllantirish shunchaki pedagogik vazifa emas, balki kelajakdagi butun akademik muvaffaqiyatni belgilovchi strategik jarayondir. Ilmiy izlanishlar va ta'lim amaliyoti shuni ko'rsatadiki, o'quvchi shaxsining rivojlanishi ichki va tashqi motivatsiya omillarining o'zaro muvozanatiga tayanadi. L.S. Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi nazariyasi ta'lim jarayonini o'quvchining ichki salohiyatini ochishga qaratilgan hamkorlikdagi faoliyat deb baholasa, Pasi Sahlberg kabi zamonaviy tadqiqotchilar o'quvchi markazlashgan modelning ustuvorligini ta'kidlaydilar. Mazkur tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, tashqi majburiyatlar va baholanish qo'rquvi asosidagi an'anaviy tizim o'quvchilarda faqat vaqtinchalik faollikni keltirib chiqarib, yakunda psixologik charchoq va o'qishganisbatan sovuqqonlikni yuzaga keltiradi. Aksincha, interfaol o'yin texnologiyalari va individual yondashuvlar orqali uyg'otilgan ichki motivatsiya o'quvchining darsdagi diqqatini sezilarli darajada uzaytirib, ta'limni zerikarli majburiyatdan ijodiy kashfiyotga aylantiradi. O'quvchilarni passivlikdan chiqarish va o'qish savodxonligini yuksak natijalarga olib chiqish uchun o'qituvchi o'z pedagogik arsenalida quyidagi innovatsion metodlarni tizimli qo'llashi zarur. Birinchidan, hikoya qilish va rolly o'yinlar texnologiyasi orqali matn qahramonlari bilan jonli muloqot o'rnatish, ikkinchidan, aqliy xaritalar va vizualizatsiya vositalaridan foydalanib, axborotlarni tizimlashtirish ko'nikmalarini shakllantirish, uchinchidan, hamkorlikdagi o'qish orqali tengdoshlar o'rtasida bilim almashinuvini rag'batlantirish lozim. Har bir dars yakunida o'quvchining o'z natijasini tahlil qilishi uchun refleksiya jurnallarini yuritish tashqi nazoratni ichki mas'uliyatga o'tkazishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, yuqori akademik natijalarga erishish o'qituvchining darsda ma'lumot beruvchi subyekt emas, balki o'quvchi qalbida ilmga bo'lgan olovni yoquvchi moderator bo'lishi bilan bog'liqdir. O'qituvchi har bir o'quvchini xato qilgani uchun emas, balki erkin fikr bildirgani va o'z pozitsiyasini himoya qila olgani uchun rag'batlantirishi, ta'lim jarayonini esa kashfiyotlar maydoniga aylantirishi lozim. Ushbu metodologik modelni raqamli ta'lim texnologiyalari bilan

uyg'unlashtirib joriy etish, boshlang'ich ta'lim sifatini tubdan yaxshilash hamda milliy ta'lim tizimimizni xalqaro standartlar darajasiga olib chiqish uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim bu shunchaki bilim berish emas, balki o'quvchini o'z imkoniyatlariga ishon tirish va undagi ijodiy salohiyatni ro'yobga chiqarish san'atidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Goleman, D. (2005). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. Bantam Books.
2. Leontiev, A.N. (1978). Activity, Consciousness, and Personality. Prentice-Hall.
3. Luskanova, N.G. (2001). Metodika issledovaniya motivatsii uchebnoy deyatel'nosti. Eksmo.
4. Muslimov, N.A., va b. (2015). Innovatsion ta'lim texnologiyalari. Sano-standart.
5. Pasi, S. (2011). Finnish Lessons: What Can the World Learn from Educational Change in Finland?. Teachers College Press.
6. Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. American Psychologist.
7. Saidov, M.H. (2020). Boshlang'ich ta'limda pedagogik texnologiyalar. Sharq.
8. Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
9. Yuldashev, R.A. (2022). O'zbekistonda ta'lim sifati va samaradorligini oshirish masalalari. Fan va texnologiya.
10. Ziyamammedov, B. (2018). Pedagogik mahorat asoslari. Tafakkur.